

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

АНДРУСИШИН Р. М.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
соціальних дисциплін
факультету № 3
(Інститут з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету
внутрішніх справ)

УДК 159.922.76 - 056.49
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.1>

**ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ,
ЇЇ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ**

У статті розглянуто основні проблеми девіантної поведінки людини в сучасному українському середовищі. Інтерес до проблеми девіантних виявів людини та їх профілактики нині все більше зростає, оскільки девіантна поведінка людей набула впродовж останніх десятиліть значного поширення, що спонукало вчених до активних пошуків ефективних шляхів її попередження та усунення, а владні структури – до оновлення законодавчих актів і розроблення довготривалих програм, дотичних до змісту девіацій.

Окресливши межі соціологічної інтерпретації девіантної поведінки, можемо сказати, що девіантна поведінка – це поведінка індивіда чи групи, що не відповідає загальноприйнятим нормам, у результаті чого ці норми порушуються. Вивчено історичні й сучасні наукові погляди на природу відхиленої поведінки, зокрема її детермінацію (причини, мотиви, чинники), закономірності формування, механізми функціонування. Визначено такі групи факторів, які спричиняють відхилену поведінку особистості, як зовнішні умови фізичного середовища, зовнішні соціальні умови, внутрішні спадково-біологічні та конституційні передумови, внутрішньо особистісні причини й механізми девіантної поведінки.

Проаналізовано основні чинники девіацій задля виявлення причин, які впливають на формування й виникнення девіантної поведінки людей, адже науковий інтерес до проблеми девіантних проявів серед людей та їх профілактики зростає в Україні дедалі більше.

Ключові слова: підлітки, особистість, девіантна поведінка, чинники, теорії, концепції, соціологічний підхід, психологічний підхід.

Andrusyshyn R. M. Deviant human behavior, its causes and ways to prevent

The article deals with the main problems of human deviant behavior in the modern Ukrainian environment. The interest in the problem of human deviant manifestations and their prevention is increasing today, as the deviant behavior of humans has

become widespread over the last decades, prompting scientists to actively seek effective ways of preventing and eliminating it, and the power structures to update legislation and develop long-term programs, concerning the content of deviations.

Having outlined the limits of the sociological interpretation of deviant behavior, we can say that deviant behavior is the behavior of an individual or group that does not conform to generally accepted norms, which results in these rules being violated. The historical and modern scientific views on the nature of deviant behavior are studied: its determination (reasons, motives, and factors), patterns of formation, and mechanisms of functioning. The following groups of factors are determined which lead to deviant behavior of the individual: external conditions of the physical environment, external social conditions, internal hereditary and biological and constitutional conditions, internal personal reasons and mechanisms of deviant behavior. The reasons for deviant behavior are sought by sociologists in different directions: in the imperfection of human nature and various vices of people; in their biological and psychological characteristics; in social conditions of life. Therefore, the causes of deviant behavior can be reduced to three types of explanations: biological, psychological and sociological. Each member of a society must know what behavior he can expect from his surrounding people, the behavior of which other members of society expect from him, to which social norms must be socialized children.

Key words: *adolescents, personality, deviant behavior, factors, theory, concept, sociological approach, psychological approach.*

Вступ. Девіантні форми поведінки нині не тільки стрімко поширюються, але й набувають особливих рис, незвичних і навіть лякливих для суспільства. Крім того, через те, що девіації іноді прямо ведуть до протиправних і злочинних дій, стає зрозумілим інтерес до цього феномена і з боку фахівців, і з боку суспільства загалом [1, с. 190].

Невизначеним є комплекс причин та факторів, що детермінують соціальні відхилення, особливості девіантної поведінки в молодіжному середовищі. Ці обставини істотно актуалізують необхідність всебічного наукового пізнання соціального феномена девіації, причому в узагальненому та систематизованому взаємозв'язку всіх видів девіантної поведінки [2, с. 91].

Постановка завдання. Метою статті є розгляд основних проблем девіантної поведінки людини в сучасному українському середовищі.

Результати дослідження. Сучасні знання про девіантну поведінку особистості дають змогу стверджувати, що ми маємо справу з надзвичайно складною формою соціальної поведінки особистості, яка детермінується системою взаємопов'язаних факторів.

Сутність девіантної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від вимог норми варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення процесу взаємодії особистості та суспільства. В основі відхилень поведінки переважно лежать конфлікт інтересів, цінностей, розбіжність потреб, деформація засобів їх задоволення, помилки виховання, життєві невдачі та прорахунки [3, с. 629].

Дослідниця Є.В. Змановська визначає такі групи факторів, що детермінують девіантну поведінку особистості:

- зовнішні умови фізичного середовища;
- зовнішні соціальні умови;
- внутрішні спадково-біологічні та конституційні передумови;
- внутрішньо особистісні причини та механізми девіантної поведінки.

До зовнішніх фізичних умов девіантної поведінки відносять такі фактори, як кліматичний, геофізичний, екологічний. Наприклад, такі явища, як шум, геомагнітні коливання, можуть стати неспецифічними причинами агресивної або іншої небажаної поведінки. Навпаки, приємні умови зовнішнього середовища можуть знижувати вірогідність девіацій.

Більш важливим фактором, який діє на поведінку особистості, є зовнішні соціальні умови. До них належать:

- суспільні процеси (соціально-економічна ситуація, державна політика, традиції, мода, засоби масової інформації тощо);
- характеристики соціальних груп, у які включена особистість (расова приналежність, етнічні установки, субкультура, соціальний статус, приналежність до навчально-професійної групи, референтна група);
- мікросоціальне середовище (рівень і стиль життя сім'ї, психологічний клімат у сім'ї, особистості батьків, характер взаємовідносин у сім'ї, стиль сімейного виховання, друзі, інші значимі люди) [4, с. 26–27].

Ю.А. Клейберг трактування причин девіантної поведінки тісно пов'язує з розумінням самої природи цього соціально-психологічного явища. Відомо, що в людській поведінці поєднуються компоненти різного рівня, а саме біологічні, психологічні й соціальні. Залежно від того, якому з них у рамках тієї чи іншої теорії надається велике значення, визначаються основні причини цієї поведінки [3, с. 631; 5].

Різними авторами називаються інші фактори соціальних девіацій, зокрема індивідуальні відмінності між учасниками соціальної взаємодії, невиконання соціальних очікувань, невідповідність між особистими якостями людей і розподілом благ, вплив норм девіантної субкультури. Водночас соціологи того часу виявили зв'язок між соціально-економічними умовами існування суспільства й девіантною поведінкою, не змогли до кінця диференціювати та пояснити природу цих відхилень.

У рамках вітчизняних досліджень проблеми девіантної поведінки переважно пояснюються двома причинами, а саме суперечністю між вимогами норми й вимогами життя, з одного боку, та невідповідністю вимог життя інтересам цієї особистості, з іншого боку. Це викликано протиріччям розвитку суспільства. Основним тут є протиріччя між стабільністю та мобільністю суспільства як системи.

Деякі дослідники вважають, що головною причиною всіх соціальних відхилень є соціальна нерівність. Вона породжує протиріччя між потребами та нерівними можливостями їх задоволення залежно від того, до якої соціальної групи належить індивід, який соціальний статус він має. Соціологічні теорії не пояснюють, чому в одних і тих самих соціальних умовах різні люди демонструють різну поведінку. Слід відзначити, що соціальні умови дійсно визначають характер соціальних девіацій (масштаб поширення цих явищ у суспільстві чи соціальній групі). Проте їх недостатньо для пояснення причин і механізмів девіантної поведінки конкретної особистості [3, с. 631].

У дослідженні Т.З. Гарасиміва девіантна поведінка розглядається у контексті уявлень про особливості людської поведінки загалом. Акцент перш за все робиться на її внутрішніх детермінантах, бо, як відомо, внутрішнє зумовлює зовнішнє, хоча зовнішнє, за принципом зворотного зв'язку, також впливає на внутрішнє. Переважно аналізуються причини виникнення та специфіка девіантної поведінки як такої. Тут не можна не погодитися з тим, що загальна теорія соціальних відхилень перебуває ще в процесі становлення й формується на основі низки наукових дисциплін, а саме філософії, соціології, теорії права, кримінології, психології, біології та медицини, тому дослідження механізмів соціальних відхилень необхідно проводити на підставі комплексного методу пізнання [1, с. 291]. Девіантна поведінка часто стає наслідком негативного психотерапевтичного та психічного впливу. Так, коли соціальна терапія проводиться без урахування індивідуальних рис особистості, цей вплив може привести до найрізноманітніших результатів, іноді прямо протилежних [1, с. 296]. Одним із них є так званий ефект бумеранга, коли людина, сприймаючи інформацію, спрямовану на зміну її соціальних настанов, ще більше в них зміцнюється. Суб'єктивно-індивідуальна особливість сприйняття інформації в таких ситуаціях пояснюється не тільки відносною психологічною неспроможністю людини до об'єктивності, але й упередженим ставленням її до джерел інформації, коли ворожість до неї, що виникла або існує, лише зміцнює вихідні позиції. «Ефект бумеранга» можна спостерігати у взаєминах типу «батьки і діти», «вчитель

і учень», «лектор і аудиторія», «керівник і підлеглий», «лідер і маса населення», «правоохоронець і правопорушник» [6, с. 174].

За «ефекту бумеранга» не тільки спостерігається протилежний очікуваному результат, але й можуть виникати і девіантні форми поведінки, як протест. Нетрадиційні дії девіанта особливо характерні у дитячому та юнацькому віці. Під час поєднання з впливом сильного стресора, а також за дефектах морального й правового виховання, як і дефектах психіки, започатковуються складніші, явно небезпечніші риси девіантності, загалом формується особистість делінквента, злочинця.

Отже, загалом стан здоров'я, психіки має велике значення для формування потреб і мотивації поведінки особи, а з огляду на те, що на фоні науково-технічного прогресу у людей стрімко зростає кількість нервово-психічних розладів, зростання психічних захворювань у розвинутих країнах набуває дедалі загрозливіших масштабів, не враховувати цю обставину під час дослідження проблеми людини, її діяльності та поведінки просто неможливо [1, с. 297]. До суб'єктивних, психологічних факторів, що впливають на формування девіантних форм людської поведінки, належать свідоме й несвідоме ставлення до явищ дійсності. Щодо свідомості, то вона безпосередньо пов'язана зі знанням про довкілля, його закони.

Удосконалення свідомості К.Г. Юнг називав культурним надбанням, що «у будь-якому випадку є розвитком людських можливостей розрізнення і здатності до судження – свідомості взагалі. Із збільшенням знань і підвищенням критичних здібностей були закладені основи для повсюдного подальшого розвитку людського розуму з позиції інтелектуальних досягнень» [7, с. 592]. Стосовно несвідомого свого часу З. Фрейд писав, що дуже важко переконати людей у його реальності та навчити їх тому новому, що суперечить їх свідомому знанню [1, с. 298; 8, с. 369]. Несвідоме пов'язане з пам'яттю і, відповідно, зі спогадами, які можуть нагадувати не тільки про щось гарне, приємне, але й про ті випадки та вчинки, про які особа намагається забути. Так формуються певні комплекси, тобто поєднання окремих психічних процесів у специфічну цілісність, а вона зумовлює стійкість комплексів, через що вони можуть тривалий час впливати на мотиви поведінки, спрямовуючи її в той чи інший бік. У будь-якому разі комплексам властиві ознаки конфлікту, шоку, потрясіння, ніяковості, несумісності. Вони завжди містять спогади, бажання, побоювання, обов'язки, необхідності або думки, яких ніяк не можна позбутися, тому вони постійно заважають і шкодять, утручаючись у наше свідоме життя [1, с. 298; 7, с. 574].

Висновки. Зазвичай вчені пояснюють девіантну поведінку неповнолітніх недоліками виховання, внаслідок чого формуються стійкі психологічні властивості, які зумовлюють вчинення не схвалюваних суспільством дій. У неповнолітньому віці девіації можуть бути наслідком незавершеності процесу формування особистості, негативного впливу сім'ї, залежності від найближчого оточення й прийнятих у ньому ціннісних орієнтацій. У більш зрілому віці девіантна поведінка може бути результатом неправильного розвитку особистості або дії несприятливої ситуації, в якій вона опинилась [9, с. 38].

Отже, девіація як соціальне явище може розглядатися як форма дезорганізації світогляду та поведінки індивіда, групи чи категорії осіб, яка характеризується невідповідністю моральним і правовим нормам та очікуванням суспільства. Відповідно, девіантність може розглядатися як якісна характеристика суб'єкта девіації.

Список використаних джерел:

1. Гарасимів Т.З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
2. Знаковська Н.М. Проблеми девіантної поведінки в сучасному українському молодіжному середовищі. Соціологія. 2014. № 6 (110). Червень. С. 90–95.
3. Чайковська О.М. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 28. С. 627–637.

4. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения) : учебное пособие для студентов высшего учебного заведения. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 288 с.
5. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения : учебное пособие для вузов. Москва : Юрайт, 2001. 160 с.
6. Мельник П.В. Попередження професійної деформації особистості окремих працівників міліції. Науковий вісник Державної податкової адміністрації України. 1998. № 2. С. 174–178.
7. Юнг К.Г. Психологические типы. Минск : Попурри, 1998. 656 с.
8. Фрейд З. Психология бессознательного : сборник произведений / сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский. Москва : Просвещение, 1989. 438 с.
9. Зобенько Н.М. Деякі аспекти дослідження проблеми девіантної поведінки неповнолітніх. Рідна школа. 2012. № 3 (березень). С. 36–40.

АТАМАНОВА Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін
(*Міжнародний гуманітарний
університет*)

УДК 341.24(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.2>

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано полеміку щодо складових частин процесу тлумачення міжнародних договорів як у загальнотеоретичному, так і у спеціально юридичному вимірі.

Розкрито, що Конституція України визначає неможливість укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, що є можливим лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Цим пояснюється пріоритет Конституції України над міжнародними договорами. Досліджено, що Основний Закон не дає відповіді на інші важливі питання, наприклад співвідношення міжнародних договорів, які стали частиною законодавства, та інших законів, а також правова природа інших міжнародних договорів, які не потребують ратифікації Верховною Радою України (міжурядові, міжвідомчі договори).

Виявлено, що співвідношення приписів міжнародного договору й законів України є важливим питанням, що необхідно для правильного застосування їх положень. У результаті ратифікації, яка здійснюється шляхом надання згоди Верховної Ради України у формі закону, міжнародний договір стає частиною національного законодавства.

З'ясовано, що, визнавши примат міжнародних договорів над національним законодавством, окрім Конституції України, законодавець зобов'язує до застосування норм міжнародного договору, який набув у відповідному порядку чинності для України.

